

UDK 811.163.42'342.8(497.5Osijek)

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 22.4.2020.

<https://doi.org/10.29162/jez.2020.4>**Lorna Rajle**

Filozofski fakultet Osijek

Dvosložni i trosložni prijedlozi kao toničke riječi u osječkom govoru

Jedan od problema ortoepske norme oko kojega akcentolozi vode rasprave jest pravilo prenošenja naglasaka na prednaglasnicu u slučaju kada tonička riječ ima silazni naglasak jer je u hrvatskom standardu neusuglašena „(ne)obveznost pomicanja naglasaka te neutralnost takvih ostvaraja...“ (Martinović 2018). Sredinom prošlog stoljeća uočeno je da u naglasnoj cjelini koju čini prednaglasnica i tonička riječ prenošenje naglasaka ovisi o duljini naglasnice i da se ono češće provodi ako je naglasnica kraća pa je propisano da se naglasak obvezno treba prenositi s jednosložnih i dvosložnih naglasnica dok je s trosložnih i višesložnih riječi dopušteno i neprenošenje naglasaka. Međutim ni takvo „prilagođeno“ pravilo uglavnom se nije provodilo tada, niti se danas provodi, čak ni u govoru nekih izvornih novoštokavaca. Delaš (2003) navodi da se u izvornih novoštokavaca naglasak s nekih zamjenica prenosi na jednosložni prijedlog dok se na dvosložni ili višesložni prijedlog naglasak ne prenosi pa se problem prenošenja naglasaka na prednaglasnicu može promatrati ne samo s gledišta duljine toničke riječi nego i s gledišta duljine prednaglasnice. Premda naglasni ostvaraji izvornih govornika ne moraju nužno postati dijelom ortoepske norme, da bi se ona usustavila, važno je poznavati govorne navike što većeg broja govornika različitih dijalektnih osnovica. U radu se opisuju naglasne navike Osječana s posebnim osvrtom na izraze u kojima naglasnu cjelinu čini prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom te je svrha istražiti uvjetuje li u tim slučajevima duljina prijedloga prenošenje naglasaka na prednaglasnicu.

Ključne riječi: osječki govor; visinski naglasni sustav; prenošenje naglasaka; prednaglasnice; prijedlozi.

1. Uvod

Brojne su rasprave vođene oko pravila prenošenja naglasaka na prednaglasnicu¹ i oko toga u kojim se slučajevima to pravilo treba provoditi (Klaić 1957a; 1957b; 1958a; 1958b; 1958c; 1958d; 1959; Brozović 1958; Buzina 1987; Hršak i Zgrabljčić 2003; Varošaneć Škarić 2003; Delaš 2003; 2013; Milas 2014; Martinović 2014; Martinović 2018 i dr.). Još od pedesetih godina prošloga stoljeća pokušava se pronaći rješenje tog problema i premostiti sukob između uzusa i norme pa je Pravopisna komisija sredinom 20. stoljeća ostvarila svojevrstan kompromis zaključkom da se naglasak obvezno prenosi s jednosložnih i dvosložnih naglasnica dok je s trosložnih i višesložnih riječi prenošenje naglasaka fakultativno (Jonke 1957).² Kako se ni takvo „prilagođeno“ pravilo uglavnom nije provodilo tada, niti se danas provodi, jezikoslovci prihvaćaju odmak od njega, ali je u hrvatskom standardu do danas ostala neusuglašena „(ne)obveznost pomicanja naglasaka te neutralnost takvih ostvaraja...“ (Martinović 2018). Delaš (2013: 36) navodi da će izvorni novoštokavci (zapadne štokavštine) dosljedno prenijeti naglasak sa zamjenice na jednosložni prijedlog u slučajevima poput: *nà mene, òd vās, prèd njīm, zà sebe, iz njē* dok se u sklopovima dvosložnih i trosložnih prijedloga s osobnim zamjenicama za 1. i 2. l. jd. i povratnom zamjenicom prenošenje naglasaka većinom neće izvršiti te dodaje „da se kao prednaglasnice ponašaju samo jednosložni prijedlozi, a dvosložni i trosložni tek iznimno...“ (Delaš 2003). Vezano uz to, problem prenošenja naglasaka na prednaglasnicu trebao bi se početi promatrati ne samo s gledišta duljine toničke riječi, kao što se inače promatra, nego i s gledišta duljine same prednaglasnice.

2. Teorijska pozadina

U starijim gramatikama (Maretić 1963; Brabec i dr. 1970) te u gramatikama nešto novijeg datuma (Babić i dr. 1991; Težak i Babić 1992; Barić i dr. 1995; Raguž 1997; Silić i Pranjković 2005; Ham 2017) prijedlozi se definiraju kao nepromjenjive riječi koje izriču odnose među predmetima ili događajima ili pojedinim riječima.

¹ Delaš (2013: 28) primjećuje kako „suvremene gramatike hrvatskoga standardnog jezika navode da naglasak prelazi ili skače na proklitiku. Međutim naglasak se samo očituje na proklitici (...).“ U priručnicima i radovima ta se pojava različito imenuje: kao *prelaženje akcenata na proklitike* (Jonke 1957), kao *prenošenje naglasaka* (Vukušić 2006), kao *prenošenje* (oslabljeno) ili *preskakanje* (neoslabljeno) (Benić 2007) te kao *pomicanje naglasaka na prednaglasnicu* (Barić i dr. 1995; Bašić 2008). U radu će se općenito za pojavu očitovanja naglasaka na proklitici upotrebljavati termin *prenošenje*.

² Te je preporuke donijela početkom 1955. godine hrvatsko-srpska Pravopisna komisija kako bi dala osnovne naglasne smjernice urednicima *Pravopisa i Rječnika hrvatsko-srpskoga književnog jezika*.

Oni se i zovu prijedlozi zato što se „meću ispred riječi s kojom su u vezi“ (Barić i dr. 1995: 277). U gramatikama se navodi i da su *neki* prijedlozi prednaglasnice te da oni mogu činiti govornu cjelinu s riječima iza sebe, a ponekad se na njima može očitovati naglasak (Babić i dr. 1991: 726; Težak i Babić 1992: 72). To se događa kada naglasnica iza njih ima silazni naglasak, ali prenošenje „može i izostati, što je čak i češće (...)“ (Barić i dr. 1995: 92). Potonji navod eksplicitno pokazuje da su jezikoslovci itekako svjesni postojanja velikih naglasnih odstupanja uzusa od norme, ali nisu još spremni uporabnoj stvarnosti standardnog jezika priznati pripadajući status u normi „koji ona *de facto* već ima u životu svoje govorne zajednice“ (Matešić 2009).

Nedvojbeno je da su jednosložni prijedlozi nenaglasnice na kojima se u navedenim slučajevima očituje naglasak i to je u gramatikama jasno naznačeno. To je, prema literaturi, činjenica prakse velikog broja novoštokavskih govora, „posebice iz Zadra, Splita, Dubrovnika, Slavonskog Broda, Požege, Osijeka...“, s napomenom da i u tim govorima postoji tendencija neprenošenja naglasaka (Martinović 2014: 100–103).³ Međutim kad je riječ o dvosložnim i trosložnim prijedlozima, teorija i praksa nisu ujednačene oko toga koje od njih ubrojiti u nenaglasnice (atoničke riječi), a koje u naglasnice (toničke riječi). Što se tiče uporabe, dio govornika s novoštokavskom osnovicom i četveronaglasnim sustavom ne prenosi naglasak na dvosložne i trosložne prijedloge (primjerice govornici istočnohercegovačkog dijalekta u Slavoniji). Priručnici pak samo neke od njih ubrajaju u nenaglasnice, ali daju ili potpuno paušalne smjernice oko njihova popisa, ili su neujednačeni u stavovima koje od njih ubrojiti u nenaglasnice, a koje u naglasnice. Neki čak daju i proturječna objašnjenja pa ostaje otvoreno pitanje kako usuglasiti priručnike, ali i kako usuglasiti uzus i normu. Tako Babić i dr. (1991: 726) te Silić i Pranjković (2005: 21) prednaglasnicama smatraju dvosložne prijedloge *među*, *mimo*, *preko*, *prema* i *oko*⁴ i sve prijedloge složene sa *iz-* i prijedlogom u drugom dijelu (*ispod*, *ispred*, *između*, *iznad*, *izvan*). Barić i dr. (1995: 71) u prednaglasnice također ubrajaju sve prijedloge složene s prijedlogom *iz-* („npr. *između*, *iznad*, *ispod*...“) i uz njih još dvosložne: *među*, *mimo*, *nada*, *poda*,⁵ *pokraj*, *preko*, *prema* i *oko*, a od trosložnih

³ Ipak valja naglasiti da se u tim govorima prenošenje ne ostvaruje ravnomjerno u svim kategorijama riječi. Naime, naglasak se najčešće prenosi s osobne i povratne zamjenice (Delaš 2013: 35; Martinović 2014: 100), s glagola (Benić 2007) te s nekih jednosložnih i dvosložnih imenica (Martinović 2014: 100), no u nekim novoštokavskim govorima (primjerice osječkom) prenošenje izostaje čak i s kraćih imenica (u Osijeku se vrlo rijetko čuje *nà ulici* i *dò kraja*) (Benić 2007).

⁴ S tim da Babić i dr. (1991: 726) izostavlja prijedlog *preko*.

⁵ Doduše, prijedlozi *nada* i *poda* dolaze često i u obliku *nad* i *pod*, što kod govornika može utjecati na naviku prenošenja naglasaka prema analogiji.

umjesto.⁶ Barić i dr. (1995: 278, 280) pojedine prijedloge pri nabrananju pišu bez naglaska, a drugdje s naglaskom (primjerice *ispred* i *ispred*, *između* i *između*). Prijedlog *mimo* također u popisu označuju s naglaskom (što upućuje na zaključak da ga određuju kao toničku riječ), ali dalje na istoj stranici daju primjer prenošenja naglaska (*mimò njega*), iz kojega se iščitava da ga smatraju prednaglasnicom (Barić i dr. 1995: 278). Težak i Babić (1992: 72) ne govore ništa o prijedlozima kao prednaglasnicama, tek definiraju prednaglasnicu kao „riječ bez svoga naglaska koja se nalazi ispred naglasnice i izgovara se s njom kao jedna naglasna cjelina.“ Brabec i dr. (1970: 20) o proklitikama kazuju da su to „svi jednosložni i neki višesložni prijedlozi...“ ne dajući detaljnije objašnjenje o kojim se višesložnim prijedlozima radi dok Raguž (1997: 118) navodi da „načelno, prijedlozi nemaju naglaska. Izuzetak su duži prijedlozi koji imaju priložno značenje ili su priložnoga podrijetla (nasuprot, nadomak, unatoč, poslije, prije itd.)“. Jedino Maretić piše da neki prijedlozi imaju svoj naglasak pa na njih naglasak ni ne prelazi te izrijekom navodi o kojim je točno prijedlozima riječ:

Ne prelazi akc. na sve prijedloge jer neki imaju svoj samostalni nepromijeniti akc. ispred sviju riječi; takovi su prijedlozi: *blizu*, *izvan*, *mjesto*, *osim*, *poslije*, *prije*, *protiv*, *pūt*, *rādi*, *nasuprot*, *okolo*, *unatoč* ... Zacijelo idu ovamo i prijedlozi *niže*, *više*, *pored*, kojima Vuk ne bilježi akcenta. (Maretić 1963: 136)

Vidljivo je, dakle, da su i sami priručnici nedovoljno jasni, pa čak i nedosljedni, oko toga koje dvosložne i trosložne prijedloge uvrstiti u nenaglasnice, a koje u naglasnice. Kad se tomu pridoda činjenica da se ti prijedlozi tek iznimno ponašaju kao prednaglasnice (Delaš 2003), postavlja se pitanje je li ih uopće potrebno prisilno stavljati u kategoriju nenaglasnica unatoč tomu što ih tradicija tako obilježava. Da bi se na to pitanje moglo odgovoriti, potrebno je, između ostaloga, promotriti stanje koje vlada među suvremenim govornicima hrvatskoga jezika, napose hrvatskih urbanih sredina, s različitim dijalektnim osnovicama. Kao prilog tome opisat će se naglasne navike Osječana čiji govor pripada novoštokavskim sustavima i koji je prema nekim istraživanjima manje regionalno obilježen od nekih dalmatinskih govora (Pletikos Olof 2013). Pri tom će se posebno istražiti ostvaraji u naglasnim cjelinama koju čine jednosložni, dvosložni i trosložni prijedlozi s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom. O prenošenju naglaska u tim kategorijama govornih riječi u osječkom govoru literatura donosi vrlo malo podataka. Benić (2007) piše da se naglasak neobvezno prenosi s nominativa osobnih zamjenica i sa zamjenice *tāj* te se često čuju primjeri poput: *zà tū priliku* i *òd tōg*, ali i: *za tū priliku* i *od tōg dana*, što ovisi o kontekstu i govorniku. Benić (2007) također naglašava da se naglasak

⁶ Prijedlog *umjesto* također nije naveden u Babić i dr. (1991).

obvezno prenosi u sljedećim primjerima: *kòd nās, ò njōj, kòd mene, pò meni, kòd njega i ù njemu*, no u radu autor ne iznosi statističke podatke niti postotke pojavnosti određenih naglasnih inačica nego se vodi kriterijem većine, što ne daje potpunu informaciju o stvarnom stanju o toj problematici u osječkom govoru.

3. Cilj istraživanja

Postavljeni su sljedeći ciljevi istraživanja:

1. Istražiti uvjetuje li u osječkom govoru duljina prijedloga prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čine jednosložni, dvosložni i trosložni prijedlozi i osobna, pokazna i povratna zamjenica;
2. Istražiti ponašaju li se u osječkom govoru dvosložni i trosložni prijedlozi kao nenaglasnice, odnosno kao naglasnice, u govornim riječima koje čine prijedlozi s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom.

S obzirom na ciljeve postavljene su sljedeće hipoteze:

- H1: U osječkom se govoru ostvaruje prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom, a ne ostvaruje se kada govornu riječ čini dvosložni i trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom;
- H2: U osječkom se govoru dvosložni i trosložni prijedlozi ponašaju kao naglasnice kada se nalaze ispred osobne, pokazne ili povratne zamjenice.

4. Metodologija

4.1. Ispitanici i tijek istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 90 ispitanika, rođenih Osječana koji žive i rade u Osijeku te čiji je bar jedan roditelj od najmanje predškolske dobi živio i radio u Osijeku. Ispitanici su ujedno, prema procjeni autorice rada, na osnovi realizacije elemenata segmentnog i suprasegmentnog plana ocijenjeni kao tipični nositelji osječkog govora. Od ukupnog broja ispitanika 36 ih je bilo muškog spola, a 54 ženskoga u dobi od 14 do 81 godine. Ispitanici su bili različitih zanimanja i različitog stupnja obrazovanja. Za potrebe istraživanja ispitanici su imali zadatak pročitati tekst⁷

⁷ Iako je za proučavanje govora uputnije analizirati spontani govor jer ispitanici pri čitanju više paze na izgovor, istraživanje je provedeno za čitani govor jer je bilo važno da svi ispitanici izgovore identične govorne riječi u identičnoj okolini. Pri sastavljanju tekstualnog predloška za čitanje vodilo

s govornim riječima koje čine jednosložni, dvosložni i trosložni prijedlog i osobna, pokazna ili povratna zamjenica. U tekstu je bilo zastupljeno ukupno 30 govornih riječi, od kojih su 16 činili dvosložni ili trosložni prijedlog i osobna, pokazna ili povratna zamjenica (*umjesto njih, između njih, između sebe, izvan sebe, prema tome, prema njoj, prema njima, prema sebi, prema njemu, preko njega, preko njih, iznad sebe, pokraj sebe, oko njega, oko njih i oko sebe*), a 14 ih je činilo jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom (*kraj sebe, zbog toga, zbog njih, u tome, u njemu, u njoj, bez njih, od njih, od sebe, o tome, po njemu, za njih, za njega i na njemu*). Kod izbora zamjeničkih oblika u obzir su se uzimali samo jednosložni i dvosložni oblici zbog pretpostavke da bi u primjerima s višesložnim oblicima zamjenica prenošenje naglasaka moglo izostati zbog duljine zamjenice.

4.2. Analiza podataka

Snimanje se provodilo aparatom Zoom H4n Pro 4-Channel Handy Recorder 4-kanalnim prijenosnim ručnim snimačem zvuka u tihim uvjetima te je provedena slušna analiza govora ispitanika: za svaku ispitanu govornu riječ označene su izgovorne varijante svih ispitanika i frekvencije prenošenja ili neprenošenja naglasaka na prednaglasnicu. Svi slučajevi u kojima su ispitanici nerazgovijetno ili netočno pročitali govornu riječ te interpretativno pročitali primjeri izuzeti su iz analize. Podatci su statistički analizirani u SPSS programu te je učinjen hi kvadrat test.

5. Rezultati i rasprava

Analizirano je ukupno 2 547 govornih ostvaraja. Od toga se 1 227 ostvaraja odnosilo na izgovor jednosložnih prijedloga i zamjenice, a 1 320 na izgovor dvosložnih ili trosložnih prijedloga i zamjenice. U tablici 1 prikazan je broj prenošenja naglasaka na prednaglasnicu u izgovoru jednosložnih prijedloga i zamjenica u odnosu na izgovor dvosložnih ili trosložnih prijedloga i zamjenica kod 90 ispitanika.

se računa da mjesto u rečenici ispitivanih oblika, kao i rečenični naglasak i kontekst, ne utječu značajno na rezultate istraživanja.

Tablica 1. Ukupni ostvaraji prenošenja naglaska u govornim riječima

Govorna riječ	Prenošenje naglaska		Neprenošenje naglaska		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Jednosložni prijedlog i zamjenica	594	48,41	633	51,59	1 227	100,00
Dvosložni ili trosložni prijedlog i zamjenica	3	0,23	1 317	99,77	1 320	100,00
Ukupno	597	23,44	1 950	76,56	2 547	100,00

χ^2 (df = 1, N = 2 547) = 822,69, $p < 0,001$

Prema dobivenom postotku vidljivom u tablici 1 može se utvrditi da osječki ispitanici u vrlo zanemarivom broju slučajeva prenose naglasak na dvosložni i trosložni prijedlog u analiziranim govornim riječima te da se prenošenje ostvaruje češće kad govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom. Rezultati hi kvadrat testa pokazali su da u govoru osječkih ispitanika postoji statistički značajna razlika (χ^2 (df = 1, N = 2 547) = 822,69, $p < 0,001$) s obzirom na prenošenje naglaska na prednaglasnicu kada se usporede izgovori govornih riječi s jednosložnim prijedlogom i zamjenicom s izgovorima govornih riječi s dvosložnim ili trosložnim prijedlogom i zamjenicom. Treba napomenuti da vrijednost jedne varijable ne zadovoljava uvjete za provedbu hi kvadrat testa od najmanje pet pojavnica, no s obzirom na velik broj ispitanika (90) i ukupan broj analiziranih pojavnica (1 320) rezultat iskazan postotkom od 99,77% jasno pokazuje da osječki ispitanici ne prenose naglasak na dvosložni i trosložni prijedlog kad se on nalazi ispred osobne, pokazne ili povratne zamjenice.

1. Kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog i zamjenica, naglasak se prenosi na prijedlog u 48,41% slučajeva dok se u slučajevima kada govornu riječ čini dvosložni ili trosložni prijedlog i zamjenica naglasak na prijedlog prenosi izrazito rijetko (tek 0,23%). Time je potvrđena prva hipoteza koja glasi da se u osječkom govoru ostvaruje prenošenje naglaska na prednaglasnicu kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom, a ne ostvaruje se kada govornu riječ čini dvosložni i trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom ili povratnom zamjenicom.

2. Rezultati hi kvadrat testa pokazali su da postoji statistički značajna razlika (χ^2 (df = 1, N = 2 630) = 291,89, $p < 0,001$) u izgovoru prijedloga kao naglasnice kada se usporede govorne riječi s dvosložnim i trosložnim prijedlozima i zamjenicama s govornim riječima koje čine jednosložni prijedlozi i zamjenica. No ni u ovom slučaju podatci se ne mogu smatrati pouzdanima jer vrijednost jedne varijab-

le iznosi četiri, što opet ne zadovoljava uvjete za provedbu hi kvadrat testa od najmanje pet pojava. Ipak, sama činjenica da se jednosložni prijedlozi u navedenim govornim riječima izgovaraju kao naglasnice u zanemarivom broju slučajeva (0,33 %), za razliku od dvosložnih i trosložnih, koji se tako izgovaraju u 21,92 % slučajeva, pokazuje da među osječkim ispitanicima postoji tendencija da se dvosložni i trosložni prijedlozi izgovaraju kao naglasnice. Kao što se vidi iz tablice 2,⁸ ta tendencija nije značajna u odnosu na broj pojava u kojima se ti prijedlozi ne izgovaraju naglašeno (78,08 %) te time nije potvrđena druga hipoteza koja glasi da se u osječkom govoru dvosložni i trosložni prijedlozi ponašaju kao naglasnice kad se nalaze ispred osobne, pokazne ili povratne zamjenice. No rezultati pokazuju da osječki ispitanici ipak u određenim slučajevima dvosložne i trosložne prijedloge doživljavaju i kao naglasnice.

3. Važno je napomenuti i da se – među svim dvosložnim i trosložnim prijedlozima koje osječki ispitanici izgovaraju kao naglasnice – upravo prijedlozi složeni od *iz* i prijedloga najčešće izgovaraju kao naglasnice (*izvan, iznad* te nešto rjeđe *između*),⁹ s tim da se među njih ubraja i prijedlog *umjesto*, dok se ostali dvosložni i trosložni prijedlozi (*pokraj, preko, prema, oko, kraj* i *bez*) tako izgovaraju s manjom frekventnošću. Navedeno je vidljivo u tablici 3. Zanimljivo je da je to potpuno oprečno s onim što propisuju novije hrvatske gramatike jer se sve one, koliko se god razlikovale u popisima prijedloga kao prednaglasnica, podudaraju baš u tome što prijedloge složene od *iz-* i prijedloga ubrajaju u nenaglasnice.

Koliko je autorici ovoga rada poznato, ne postoje slična istraživanja ostalih hrvatskih govora o toj temi te se stoga ne može utvrditi je li ta pojava proširena i na drugim hrvatskim govornim područjima ili je obilježje isključivo osječkih govornika.

⁸ S obzirom na to da je istraživanje temeljeno na čitanome govoru, moguća su određena odstupanja od spontanog govora. Premda je prije provođenja snimanja svaki ispitanik zamoljen da tekst izgovara neutralno, u čitanju se zasigurno više pazi na izgovor pa je time i veća vjerojatnost da su ispitanici govorne riječi nesvjesno izgovarali ekspresivno. Zato bi valjalo ovu pojavu istražiti u spontanom govoru i usporediti rezultate dvaju istraživanja, vodeći računa o tome je li govorna riječ izrečena ekspresivno ili neutralno.

⁹ Doduše, upravo ti prijedlozi traže isticanje i ekspresiju jer imaju svoje česte antonime (primjerice: *iznad, a ne ispod, izvan, a ne unutar* i sl.) pa je i to jedan od mogućih razloga zbog kojih su dobiveni upravo takvi rezultati. Usporedba ekspresivnog i neutralnog izgovora navedenih govornih riječi zasigurno bi dala mogući odgovor na postavljeno pitanje te će to svakako biti tema nekog budućeg istraživanja.

Tablica 2. Izgovor prijedloga kao naglasnica

Govorna riječ	Prijedlog se izgovara kao naglasnica		Prijedlog se izgovara kao nenaglasnica		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Jednosložni prijedlog i zamjenica	4	0,33	1 221	99,67	1 225	100,00
Dvosložni ili trosložni prijedlog i zamjenica	308	21,92	1 097	78,08	1 405	100,00
Ukupno	312	11,86	2 318	88,14	2 630	100,00

χ^2 (df = 1, N = 2 630) = 291,89, p < 0,001

Tablica 3. Frekvencija izgovora prijedloga kao naglasnice

Prijedlog	Naglašeni izgovor prijedloga		Ukupni broj pojavnica	
	N	%	N	%
izvan	75	85,23	88	100,00
iznad	63	71,59	88	100,00
umjesto	40	45,45	88	100,00
između	57	32,20	177	100,00
pokraj	17	19,54	87	100,00
preko	17	9,88	172	100,00
prema	25	5,68	440	100,00
oko	15	5,66	265	100,00
kraj	2	2,27	88	100,00
bez	1	1,12	89	100,00
Ukupno	312	19,72	1 582	100,00

6. Zaključak

Na temelju iznesenog istraživanja zaključujemo da se u ispitivanom uzorku naglasak ne prenosi na prednaglasnicu u slučajevima kada govornu riječ čini dvosložni ili trosložni prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom, a djelomično se prenosi na prednaglasnicu (u 48,41% slučajeva) kada govornu riječ čini jednosložni prijedlog s osobnom, pokaznom i povratnom zamjenicom. Također zaključujemo da u govoru ispitanika postoji blaga tendencija da se dvosložni i trosložni prijedlozi izgovaraju kao naglasnice (podatci pokazuju da se kao naglasnice ponašaju u približno 20% slučajeva), posebice oni koji su složeni od *iz-* i prijedloga, što se kosi sa suvremenim priručnicima, koji ih ubrajaju u nenaglasnice. Iz na-

vedenog proizlazi da se u osječkom govoru dvosložni i trosložni prijedlozi ponekad ponašaju kao toničke riječi. Slično istraživanje valjalo bi provesti i među ispitanicima različitih dijalektnih osnovica kako bi se utvrdilo je li ta pojava obilježje isključivo osječkih govornika ili je proširena i na drugim govornim područjima. Navedeno pokazuje da se uzus i norma ne razilaze samo oko pitanja prenošenja naglasaka na prednaglasnicu nego i oko samog pitanja koje dvosložne i trosložne prijedloge ubrojiti u naglasnice, a koje u nenaglasnice.

Literatura

- Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Nacrti za gramatiku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb: Globus – Nakladni zavod.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bašić, Martina. 2008. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u imenskih riječi u mjesnom govoru Crikvenice. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34. 1–14.
- Benić, Mislav. 2007. Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija* 48. 1–28.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. 1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. 9. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, Dalibor. 1958. O normiranju književnih naglasaka. *Jezik* 6(3). 65–72.
- Buzina, Tanja. 1987. Ortoepska odstupanja u televizijskim dnevnicima. *Govor* 4(2). 153–162.
- Delaš, Helena. 2003. Naglasak na proklitici. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29. 21–31.
- Delaš, Helena. 2013. *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Zagreb: Pergamena.
- Ham, Sanda. 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hršak, Sonja; Zgrabljčić, Nada. 2003. Akcenti na hrvatskome javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri. *Govor* 20(1–2). 133–146.
- Jonke, Ljudevit. 1957. Pravopisna komisija o akcentima. *Jezik* 6(2). 33–37.
- Klaić, Bratoljub. 1957a. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku. *Jezik* 6(1). 3–8.
- Klaić, Bratoljub. 1957b. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku. *Jezik* 6(2). 53–57.
- Klaić, Bratoljub. 1958a. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 6(3). 85–88.

- Klaić, Bratoljub. 1958b. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 6(4). 124–125.
- Klaić, Bratoljub. 1958c. Varijacije na temu o prenošenju akcenata (Nastavak). *Jezik* 6(5). 154–155.
- Klaić, Bratoljub. 1958d. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 7(1). 24–28.
- Klaić, Bratoljub. 1959. Varijacije na temu o prenošenju akcenta na proklitiku (Nastavak). *Jezik* 7(3). 92–94.
- Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. 3. izd. Zagreb: Matica hrvatska.
- Martinović, Blaženka. 2014. *Na Pútu do náglasnē nôrme – oprímjereno ìmenicama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Martinović, Blaženka. 2018. Govorna riječ hrvatskoga standardnog jezika. U Botica, Stipe i dr. (ur.), *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu*, 101–114. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Matešić, Mihaela. 2009. Hrvatska ortoepija između norme i uzusa. U Badurina, Lada i dr. (ur.), *Jezični varijeteti i nacionalni identitet, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, 291–306. Zagreb: Disput.
- Milas, Mate. 2014. Prenošenje silaznoga naglasaka na prednaglasnicu (Je li ispravno *Radim ù škôli*. ili *Radim u škôli*.?). *Jezik* 61(4–5). 131–139.
- Pletikos Olof, Elenmari. 2013. Akustičke različitosti naglasaka hrvatskoga štokavskoga sustava kod govornika iz Slavonije i Dalmacije. U Turk, Marija (ur.), *A tko ide? / A hto tam idze? Hrvatski prilozi XV. međunarodnom slavističkom kongresu*, 351–376. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. Hrvatsko filološko društvo.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 1992. *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Varošanec Škarić, Gordana. 2003. Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor* 20(1–2). 469–488.
- Vukušić, Stjepan. 2006. Optjecajno normativnoakcentološko nazivlje u hrvatskome književnom jeziku s posebni osvrtom na ovodobne prinove. *Filologija* 46–47. 319–324.

Adresa autorice:

Filozofski fakultet Osijek
Lorenza Jäger 9, Osijek
E-mail: lorna.rajle@gmail.com

TWO-SYLLABLE AND THREE-SYLLABLE PREPOSITIONS AS TONIC WORDS IN THE LANGUAGE VARIETY SPOKEN IN OSIJEK

One of the widely discussed problems of the orthoepic standard is the rule of the accent retraction to the proclitic when the tonic word has a descending accent, because in the Croatian standard there is inconsistency in relation to the „(non)obligatory shift of accents and the neutrality of such spoken realisations ...“ (Martinović 2018). Around the middle of the last century, it was observed that in the phrase consisting of the proclitic and the tonic word, the accent retraction depended on the length of the clitic and that it was more often performed when the clitic was shorter. This led to the rule of accent retraction in case of one-syllable and two-syllable clitics, whereas in words with three or more syllables the accent does not need to be retracted. However, this “adjusted” rule was not followed at that time and has not been followed since then, not even in the spoken language of some native speakers of the New Shtokavian variety. Delaš (2003) reports that New Shtokavian speakers retract the accent to the one-syllable preposition but they do not do so with two-syllable or multi-syllable prepositions. Therefore, the problem of accent retraction to the proclitic may be viewed not only in regard to the length of the tonic word, but also in regard of the length of the proclitic. Although the accent realisations of native speakers do not necessarily become part of the orthoepic norm, in order for the rule to become established, it is important to know the speech habits of as many speakers as possible, from different dialectal backgrounds. The paper describes the accentuating habits of Osijek residents with special reference to expressions in which the accentuated whole is made of a preposition with the personal, demonstrative, and reflexive pronoun. Its purpose is to establish whether preposition length in these phrases is related to the accent retraction to the proclitic.

Key words: Croatian variety spoken in Osijek; pitch-accent system; accent retraction; proclitics; prepositions.